

*Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет*

**КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА
ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

Тема: _Управління фінансовою стійкістю банківських установ в сучасних умовах

*Спеціальність 073 «Менеджмент»,
освітня програма 8.073.00.09 «Бізнес-адміністрування»*

Завідувач кафедри: _____ / Карінцева О.І. /

Керівник роботи: _____ / Шкарупа О.В. /

*Виконавець: _____ / Обод І.В. /
П.І.Б.*

*Група: _____ БА.мз-92С _____
шифр*

Суми 2021

ЗМІСТ

Реферат	
Вступ	6
Розділ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ УПРАВЛІННЯ СТІЙКІСТЮ УСТАНОВ НА ПРИКЛАДІ БАНКІВ	8
1.1. Основи управління стійкістю банків в сучасних умовах	8
1.2 Принципи оцінки фінансової стійкості банку	11
Розділ 2 АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ	16
2.1 Механізм оцінки фінансової стійкості банку	16
2.2 Світовий досвід удосконалення управління банківськими установами	19
Розділ 3 ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНИХ ПІДХОДІВ ПРИ ОЦІНЮВАННІ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ	29
3.1. Економіко-математичний підхід до оцінюванні фінансової стійкості банків України	29
3.2 Результати оцінки фінансової стійкості банків в Україні	35
Висновки	40
Список використаних джерел	41

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра включає в себе пояснювальну записку на 45 с., 6 табл., 2 рисунки, 51 джерело літератури.

На сьогодні вирішення питань в сфері управління фінансовою стійкістю банківських установ є актуальною науково-практичною проблемою.

В першому розділі наведено основи управління стійкістю банків в сучасних умовах та принципи оцінки фінансової стійкості банку.

В другому розділі представлено механізм оцінки фінансової стійкості банку та світовий досвід удосконалення управління банківськими установами.

Третій розділ присвячено опису економіко-математичним підходам до оцінюванні фінансової стійкості банків України та оцінці фінансової стійкості банків в Україні.

Метою роботи є удосконалення якості управління фінансовою стійкістю банківських установ на основі економіко-математичного підходу.

Об'єкт дослідження – процес управління фінансовою стійкістю банківських установ.

Предмет дослідження – забезпечення процесу управління фінансовою стійкістю банківських установ.

ЯКІСТЬ УПРАВЛІННЯ, НОРМАТИВНИЙ ДОКУМЕНТ, СТІЙКІСТЬ,
МЕТОД ОЦІНЮВАННЯ, ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ

ВСТУП

Актуальність проблеми. В умовах формування нової кредитно-грошової системи нашої країни, комерційні банки, - як регулятори грошового обігу, центри акумуляції грошових ресурсів і їх перерозподілу, надають ключове вплив на розвиток економіки країни.

З огляду на центральне місце банківської системи в структурі економіки і її тісний взаємозв'язок із загальним станом і тенденціями в економічній сфері, податкових органів, аудиторських фірм, акціонерів, партнерів банку, органів статистики.

Сучасна динаміка розвитку банківського сектора та економіки країни в цілому підтвердили необхідність реформування банківської системи, з метою створення стійкого [52,55-65,70-86,88], що користується довірою економічних агентів, банківського сектора, ефективно і повною мірою виконує функції фінансового посередництва, що сприяє розвитку економіки в цілому.

Найважливішим елементом забезпечення фінансової стабільності банківського сектора є фінансова стійкість банку, при якій платоспроможність постійна в часі, а співвідношення власного і позикового капіталу забезпечує цю платоспроможність і стан фінансової стабільності в світлі довгострокової перспективи, яка пов'язана зі структурою балансу підприємства, ступенем його залежності від кредиторів і інвесторів, з умовами, на яких залучені й обслуговуються зовнішні джерела коштів.

Управління фінансовою стійкістю комерційного банку - це встановлення практичного фінансового механізму, за допомогою якого відбувається здійснення всієї діяльності комерційного банку в області фінансів. Фінансовий механізм являє собою систему встановлених державою форм, видів і методів організації фінансових відносин. Для оцінки фінансової стійкості банку використовується система показників..

Мета і завдання роботи. Метою роботи є удосконалення якості управління фінансовою стійкістю банківських установ на основі економіко-математичного

підходу, а також визначення можливості використання інтегрального показника функції бажаності Харрінгтона як можливого показника оцінки стійкості фінансових установ.

Для досягнення мети в роботі були поставлені та вирішені наступні завдання:

- 1 Провести дослідження сучасного стану в сфері управління фінансовою стійкістю банків.
- 2 Проаналізувати світовий досвід управління банківськими установами на прикладі реформ в сфері банківської діяльності.
- 3 Визначити ключові принципи управління роботою банків.
- 4 Провести аналіз фінансової стійкості банків за допомогою функції Харрінгтона.

Об'єкт дослідження – процес управління фінансовою стійкістю банківських установ.

Предмет дослідження – забезпечення процесу управління фінансовою стійкістю банківських установ; порівняльна оцінка фінансового стану функціонуючих банків і ліквідованих(за рік до банкрутства).

Наукова новизна роботи. В роботі вперше запропоновано на основі математичних розрахунків провести порівняльний аналіз інтегральних показників фінансової стійкості банків по групам: 1) банки, що були ліквідовані; 2) стабільно-функціонуючі банки.

Методи досліджень. Теоретичні дослідження базуються на використанні системного підходу. Для вирішення наукових завдань були використані фундаментальні положення основ теорії управління фінансовою стійкістю, теорії ухвалення рішень.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ УПРАВЛІННЯ СТІЙКІСТЮ

ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ НА ПРИКЛАДІ БАНКІВ

1.1. Основи управління стійкістю банків в сучасних умовах

Дослідження теорії питання фінансової стійкості організації показало, що в сучасній економічній літературі до теперішнього часу відсутнє єдине визначення даного терміну стосовно до банківської діяльності. Тому перш ніж розглядати поняття «фінансова стійкість комерційного банку» слід вивчити наявні підходи до його змісту щодо діяльності організації. У теорії фінансового менеджменту можна знайти різні визначення терміна «фінансова стійкість підприємства».

Проаналізувавши літературу, можна виділити кілька підходів, які в цілому не суперечать один одному, а лише є взаємним доповненням, розширюючи розуміння даного терміну[53,54,66,67,68,69,87].

Перший підхід - результативний. Він визначає фінансову стійкість з точки зору позитивних фінансових результатів діяльності підприємства (зростання прибутку і капіталу банку), що в результаті дозволяє йому забезпечувати свої зобов'язання за рахунок власних джерел.

Другий підхід - ресурсний. Він визначає фінансову стійкість як володіння підприємством достатнім обсягом фінансових ресурсів (в тому числі при настанні несприятливих подій) для ведення нормальної виробничої діяльності.

Третій підхід - захисний. Він визначає фінансову стійкість як здатність організації протистояти негативним факторам внутрішньої і зовнішнього середовища, володіючи переважно власними засобами.

Виходячи з отриманих підходів, можна виділити наступні умови підтримки фінансової стійкості організації: 1. Наявність достатніх фінансових ресурсів, що дозволяють в будь-який момент часу здійснювати безперебійну діяльність підприємства.

2. Переважання в структурі фінансових ресурсів підприємства власних коштів, частка яких в розмірі понад 50% дозволяє отримати незалежність від зовнішніх позик. Застосовуючи запропоновані умови фінансової стійкості до діяльності банку, можна вказати, що їх використання в повній мірі неможливо. У зв'язку з цим стають актуальними дослідження фінансової стійкості банків та визначення характерних для неї ознак.

Вчені під фінансовою стійкістю розуміють здатність банку протистояти зовнішньому впливу. Деякі дослідники підходять до фінансової стійкості банку дуже вузько, враховуючи лише виконання ним умов кредитоспроможності і ліквідності, функції трансформації заощаджень в кредитні розміщення. Інші вказують, що фінансова стійкість банку може проявлятися тільки при настанні несприятливих подій, після чого стійкий банк повинен відновити свій колишній стан і продовжити роботу. Крім того, ряд авторів під фінансовою стійкістю розуміють здатність банку захищати своїх акціонерів і вкладників при настанні несприятливих подій.

Не можна сказати, що ці терміни суперечать один одному, а й закінченого вигляду вони також не мають. Таким чином, фінансову стійкість можна визначити, як з позицій вузького розуміння (ліквідність, платоспроможність банку), так і з позицій широкого розуміння - відновлення свого стану після впливу різних дестабілізуючих факторів (під відновленням стану розуміється здатність банку повернутися в колишнє положення, продовживши виконувати свої функції і досягати поставлених цілей і завдань).

Для формулювання власного підходу до визначення терміна «Фінансова стійкість банку» необхідно, в першу чергу, показати, що ліквідність, кредитоспроможність, платоспроможність і фінансова стійкість - це не тотожні поняття, а лише взаємопов'язані стану банку, що визначають один одного. Банк вважається кредитоспроможним, якщо має можливість мобілізувати в означений момент часу з різних джерел ту суму грошових коштів, яка дозволяє йому виконати зобов'язання перед кредиторами. В основі кредитоспроможності банку лежить його платоспроможність, т. е. здатність банку в заданий законодавством або

договірними умовами момент часу виконувати свої платіжні зобов'язання, яка, в свою чергу, визначається ліквідністю банку (здатністю своєчасно і без втрат отримувати грошові кошти, раніше розміщені в активи). Отже, можна визначити наступну схему взаємозв'язку досліджуваних категорій, що описують здатність банку виконувати свої зобов'язання.

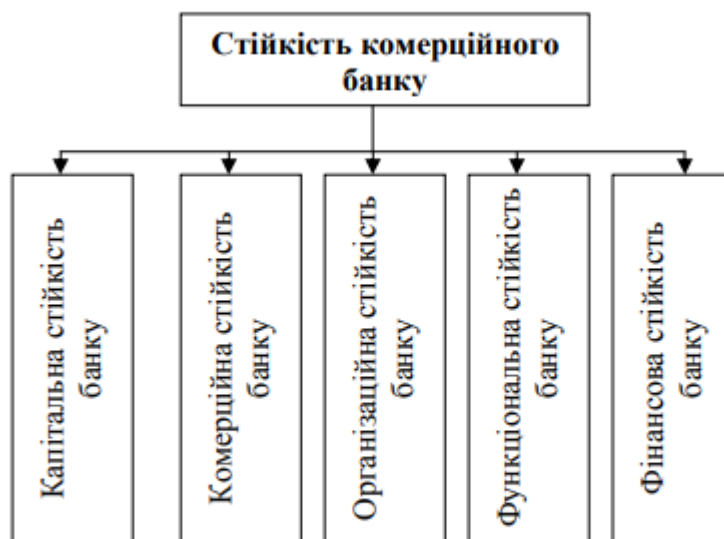

Рис 1.1. Базові елементи стійкості комерційного банку

Оскільки в основі даних понять лежить ліквідність, для опису фінансової стійкості комерційного банку досить використовувати цей термін, який визначає здатність банку вчасно і в повному обсязі покривати свої зобов'язання. Другою важливою умовою фінансової стійкості є виконання банком своїх функцій, не дивлячись на вплив негативних факторів. До основних функцій банку, що визначає специфіку його діяльності як фінансової організації, відносять: посередництво в кредиті; стимулювання кредитоспроможність банку платоспроможність банку ліквідність банку накопичень і заощаджень; посередництво в розрахунках. стійким буде вважатися той банк, який при настанні несприятливих подій не змінить основних параметрів своєї діяльності, що не призведе до необхідності зміни клієнтами своїх цілей по відношенню до вкладених інвестицій та заощаджень в цьому банку. Таким чином, фінансову стійкість банку необхідно розглядати як з точки зору самої установи (т. е. виконання ним поставлених цілей і завдань), так і

з позицій клієнтів, які не повинні змінює якості своїх взаємин з банком, незважаючи на зміну умов його функціонування.

Резюмуючи, можна дати наступне визначення фінансової стійкості комерційного банку - це стан банку, при якому він в будь-який момент часу, володіючи необхідною ліквідністю і достатністю власного капіталу, здатний одночасно як зберігати свої основні параметри діяльності, так і виконувати основні функції акумулювання грошових коштів клієнтів і розміщення їх як у кредити, так і в інші працюють активи, а також виконувати зобов'язань за розрахунками клієнтів.

1.2 Принципи фінансової стійкості комерційного банку

Малахова О.Л. та Михайлюк Р.В. пишуть, що, функціонування фінансово стабільного комерційного банку значною мірою залежить від теоретичного виокремлення та узагальнення принципів його діяльності, серед яких слід розглядати:

1. Принцип задовільності фінансового стану. Задовільність фінансового стану комерційного банку передбачає, по-перше, дотримання банком чинних економічних нормативів та резервних вимог, встановлених НБУ та іншими органами влади й управління; по-друге, відповідність фінансових показників, не віднесених до нормативних, рекомендованому рівню згідно з вітчизняним та світовим досвідом; по-третє, відповідність фінансового стану банку загальноекономічному стану країни загалом та особливостям грошового, фондового, валютного, страхового та інших ринків, зокрема;

2. Принцип наявності мети, політики та стратегії, котрі забезпечують прогресивний розвиток банку. Успішне функціонування банку тісно пов'язане із наявною стратегією. Сформульовані в рамках політики та стратегії пріоритети банку, його головна мета та цілі повинні забезпечувати спрямування 20 банку щодо забезпечення ефективного його функціонування на грошовому ринку.

3. Принцип правової досконалості. Діяльність банку має здійснюватись в рамках закону відповідно до діючих правових норм. Банк, що систематично або періодично порушує законодавство, не може класифікуватися як фінансово стабільний через наявність правових факторів ризику, санаційних і штрафних санкцій центрального банку та інших органів регулювання та нагляду.

4. Принцип виваженості соціально-кадрової політики передбачає компетентність керівництва та персоналу, високий професіоналізм, досвід роботи, наявність освіти відповідного фахового спрямування. Кадрова політика має включати адекватну систему заохочення та відповідальності, з одного боку, для стимулювання належного виконання своїх обов'язків та попередження недбалого ставлення до них – з іншого.

5. Принцип структурної та функціональної мобільності. Сучасні умови господарювання характеризуються постійною нестабільністю. Для адекватної реакції на трансформацію зовнішнього середовища внутрішня будова банку повинна відрізнятися високою гнучкістю та адаптованістю.

6. Принцип технічної озброєності передбачає застосування новітніх технічних та технологічних досягнень для покращення роботи банку. Сучасні стандарти господарювання вимагають від банків забезпечення швидкості, надійності, точності розрахунків, мінімізації втрат при виправленні помилок, індивідуального підходу до клієнтів, скорочення операційних та трансакційних витрат.

7. Принцип сприятливості зовнішнього середовища. Оскільки комерційні банки є тією ланкою економіки, що обслуговують розподільчі та перерозподільчі процеси в економіці, традиційно вважається, що країна, котра характеризується політичними потрясіннями, економічною нестабільністю не здатна забезпечити сприятливі умови функціонування фінансово стійких 21 банків. Тому традиційно в рейтингах провідних агентств, присутнє обмеження, коли рейтинг банку не може перевищувати рейтингу власної країни.

Отже, чітке дотримання на практиці та організована відповідно до зазначених принципів робота комерційного банку сприятиме його фінансовій стабілізації. З

огляду на необхідність порівняння функціонуючого банку та перспективи його розвитку, у вітчизняній практиці виокремлюють критерії фінансово стабільного банку, згідно з якими можливо оцінити фінансову стійкість окремого банку на грошовому ринку.

З цього приводу можна виділити ряд ознак, за якими визначається клас банку-емітента при нарахуванні резервів на відшкодування можливих збитків від операцій з цінними паперами, а також клас банку при формуванні та використанні резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями. Так для визначення класу банку-емітента при нарахуванні резервів на відшкодування можливих збитків від операцій з цінними паперами пропонується наступний перелік критеріїв, а саме:

- 1) кількість років з часу державної реєстрації;
- 2) кількість років з часу останньої структурної реорганізації;
- 3) зміни в складі засновників чи керівництва;
- 4) наявність повністю позитивного висновку за останні 3 роки діяльності;
- 5) наявність перспективного бізнес-плану;
- 6) відсутність фактів невиконання (несвоєчасного виконання) зобов'язань за кредитними угодами;
- 7) прибуткова діяльність;
- 8) перевищення власного капіталу суми статутного та резервного фондів;
- 9) виконання нормативів капіталу; ліквідності, ризику, міжбанківських операцій, інвестиційних операцій, валютної позиції.

В іншому випадку, а саме для визначення класу банку при формуванні та використанні резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, використовують наступні класифікаційні ознаки: 1) дотримання економічних нормативів та нормативу обов'язкового резервування коштів; 2) якість активів та пасивів; 3) прибутковість / збитковість; 4) виконання зобов'язань у минулому; 5) характер виданих та отриманих міжбанківських кредитів; 6) характер щорічного аудиторського висновку; 7) відмінна ділова репутація керівництва.

У сукупності наведених критеріїв є якісні, а саме: характер виданих та отриманих міжбанківських кредитів; характер аудиторського висновку; відмінна ділова репутація керівництва тощо. У кількісних критеріях в основному ставиться

акцент на дотриманні економічних нормативів, прибутковій діяльності, величині капіталу, структурі активів та пасивів, банківських резервах. Важливе місце у цьому списку займають економічні нормативи, оскільки вони є обов'язковими до виконання всіма банками.

Таблиця 1.1 Основні показники діяльності банків України (млн грн)

Назва показника	01.02.2020	01.03.2020	01.09.2020	01.11.2020
Кількість діючих банків	75	75	74	74
з них: з іноземним капіталом	35	35	33	33
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	23	23	21	22
Активи	1 532 671	1 536 086	1 651 568	1 739 726
<i>Активи в іноземній валюті</i>	<i>523 251</i>	<i>512 811</i>	<i>585 081</i>	<i>604 574</i>
Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	2 033 103	2 032 304	2 162 510	2 166 526
<i>з них: нерезиденти</i>	<i>268 229</i>	<i>285 143</i>	<i>298 265</i>	<i>302 277</i>
<i>Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями) в іноземній валюті</i>	<i>761 166</i>	<i>747 079</i>	<i>830 392</i>	<i>797 108</i>
Готівкові кошти	49 538	49 860	63 492	61 075
Банківські метали	387	367	583	503
Кошти в Національному банку України	83 637	56 800	54 872	55 557
Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	153 566	169 185	197 927	212 748
Строкові вклади в інших банках та кредити, надані іншим банкам	41 061	44 086	46 702	48 518
Кредити надані клієнтам	1 038 136	1 032 703	1 062 756	996 236
кредити, що надані органам державної влади	4 526	4 436	5 517	6 208
кредити, що надані суб'єктам господарювання	822 237	816 528	839 858	786 679
кредити, що надані фізичним особам	211 317	211 688	217 351	203 304
кредити, надані небанківським фінансовим установам	56	51	30	44
Вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції	557 697	568 933	620 328	674 384
Резерви за активними операціями банків (з урахуванням резервів за операціями, які обліковуються на позабалансових рахунках)	504 557	500 389	508 987	424 380

Пасиви	1 532 671	1 536 086	1 651 568	1 739 726
Капітал	208 533	217 153	201 854	210 451
<i>з нього: статутний капітал</i>	<i>470 696</i>	<i>470 696</i>	<i>473 475</i>	<i>480 460</i>
Зобов'язання банків	1 324 139	1 318 933	1 449 714	1 529 275
<i>Зобов'язання банків в іноземній валюті</i>	<i>601 778</i>	<i>586 273</i>	<i>639 707</i>	<i>662 903</i>
Строкові вклади (депозити) інших банків та кредити, що отримані від інших банків	22 690	21 150	24 158	23 176
Кошти суб'єктів господарювання	521 867	522 796	563 040	605 210
Кошти фізичних осіб (з ощадними (депозитними) сертифікатами)	570 859	579 769	636 811	658 008
Кошти небанківських фінансових установ	28 814	29 245	31 550	33 512
Рентабельність активів, %	5,23	6,25	3,11	2,99
Рентабельність капіталу, %	38,65	45,63	23,82	23,22

Стан розвитку банківської системи України протягом 2017-2020 років характеризувався позитивною динамікою: можна відзначити зростання майже всіх ключових показників роботи фінансових установ. Проте результат діяльності вітчизняних банків по завершенні 2020 року залишився від'ємним і становив –24,36 млрд. грн. (у порівнянні з –159,39 млрд. грн. за підсумком 2019 року). За період з 01.01.2017 р. до 01.01.2019 р. внаслідок погіршення платоспроможності до 74 банківських установ було запроваджено тимчасову адміністрацію. Зовнішні загрози, а також неадекватний рівень корпоративного управління сприяють розвитку кризи банківської установи, зростанню ймовірності банкрутства. Фінансова стійкість банків є основою стабільної банківської системи країни, запорукою успіху економічних перетворень і макроекономічного розвитку, предметом особливої уваги органів державної влади та громадськості.

Розділ 2 АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ

2.1 Механізм оцінки фінансової стійкості банку

Управління фінансовою стійкістю комерційних банків здійснюється на двох рівнях: макрорівні – шляхом впливу Національного банку України на діяльність комерційних банків, а також на мікрорівні – через саморегулювання власної фінансової стійкості комерційним банком. Слід зазначити, що рівень упішності діяльності банківської установи значною мірою залежить від життєздатності її бізнес-моделі, а також адекватного корпоративного управління банком, яке результативно використовує внутрішні механізми фінансової стабілізації. На користь такої системи І.О. Бланк зазначає, що «внутрішні механізми фінансової стабілізації ґрунтуються на послідовному використанні певних моделей управлінських рішень, вибір яких здійснюється відповідно до специфіки господарської діяльності підприємства і масштабів кризових явищ у його розвитку» [3, с. 327]. У зв'язку з тим, що в загальному розумінні систему, яка визначає певний порядок будь-якого виду діяльності, прийнято називати «механізмом» [4], на думку авторів, принципово важливим (з урахуванням вимог до ефективності управління фінансовою стійкістю банків) є створення відповідного механізму. На підставі проведених досліджень можна визначити, що метою створення та застосування механізму управління фінансовою стійкістю банку є необхідність досягнення такого стану його фінансових ресурсів, який забезпечує інноваційний розвиток, підвищення конкурентоспроможності на основі зростання прибутку і капіталу за збереження платоспроможності, ліквідності та кредитоспроможності в умовах ризику, зумовленого впливом дестабілізуючих зовнішніх та внутрішніх чинників. Під механізмом управління фінансовою стійкістю банку пропонуємо розуміти систему організаційно та процедурно оформлених засобів і методів, які визначають порядок реалізації управлінських заходів, спрямованих на досягнення та збереження встановленого рівня фінансової стійкості, створення умов для подальшого розвитку банківської установи.

Більшість дослідників [2, 5–8] визначають, що управління фінансовою стійкістю є цілісною системою взаємопов'язаних елементів, що є безперечним і підтверджується результатами досліджень, проте склад, структура та зміст елементів механізму різними авторами визначається по-різному. Так, Р.В. Михайлюк виділяє три основних блоки механізму управління фінансовою стійкістю, причому кожний блок складається з певних елементів, які, у свою чергу, йому підпорядковані та визначають зміст, а саме: суб'єкти управління (зовнішні та внутрішні), об'єкт управління – фінансова стійкість банку (рівень капіталізації, якість активів, зобов'язань, управління капіталом, рівень прибутковості, ліквідності, платоспроможності, чутливості до ризиків) та процес управління (методи та інструменти управління), зосереджуючи увагу на принципах, що визначають побудову механізму, та теоретичному обґрунтуванні складових компонентів фінансової стійкості комерційних банків [6]. О.М. Момот та С.С. Анісімова у своїх дослідженнях підтримують перелік основних блоків механізму управління фінансовою стійкістю попереднього автора [7]. При цьому слід зазначити, що методами управління на усіх рівнях автори визначають планування, аналіз, оцінку, регулювання та контроль, що є не зовсім коректним, оскільки названі поняття характеризують скоріше етапи управління, а не методи. Серед методів планування можливо було б назвати програмно-цільовий метод, метод структуризації цілей, матричні методи та інші; в числі методів аналізу – методи фінансово-економічного аналізу, ситуаційний аналіз, АВС-аналіз, експертних оцінок, аналіз чутливості та ін.

Хоча є певні відмінності між результатами досліджень зазначених авторів, поєднує їх те, що управління фінансовою стійкістю комерційного банку всі дослідники розглядають одночасно на макро- та мікрорівнях. Відзначаючи ґрунтовність та глибину проведених досліджень, пропонуємо зосередитися на управлінні фінансовою стійкістю безпосередньо у банківській установі й обґрунтувати теоретико-методичні положення щодо побудови механізму управління фінансовою стійкістю комерційних банків на мікрорівні. З огляду на сучасні теоретичні і методичні підходи до розроблення і впровадження

управлінських заходів із підвищення фінансової стійкості комерційних банків, а також вивчення практичного досвіду їх застосування, пропонуємо до системоутворюючих елементів механізму управління фінансовою стійкістю банків відносити структуру механізму; рушійні сили (фактори), які запускають його в дію; послідовність етапів управління; результати, які утворюються в процесі функціонування механізму; засоби ресурсного та методичного забезпечення. Серед блоків механізму управління фінансовою стійкістю на мікрорівні доцільно, на наш погляд, визначити такі: аналітичний, виконавчий та блоки забезпечення. Під структурою системи, якою є механізм управління фінансовою стійкістю комерційного банку, варто розуміти мережу найсуттєвіших, стійких (інваріантних) зв'язків між елементами. У цьому контексті це означає встановлення чіткої ієрархії між різними блоками механізму управління фінансовою стійкістю банку. Так, наприклад, блок забезпечення має допоміжний характер щодо виконавчого блоку (розроблення стратегії підвищення фінансової стійкості та її безпосередньої реалізації); блок аналітичної діяльності одночасно можна розглядати і як підґрунтя виконавчого (рішення щодо доцільності конкретних управлінських заходів приймаються на підставі результатів комплексного аналітичного дослідження) і як кінцевий етап дії механізму, що вимагає визначення результатів, порівняння їх із бажаними, виявлення розриву та його негайне усунення шляхом коригувань розроблених заходів. Рушійні сили (фактори), що приводять механізм у дію, доцільно розглядати як зовнішні та внутрішні причини, що зумовили появу кризових явищ у банку і, відповідно, необхідність здійснення управлінських заходів щодо підвищення його фінансової стійкості. Послідовність етапів управління фінансовою стійкістю комерційного банку охоплює комплексне діагностичне дослідження фінансового стану банку; розроблення стратегії, програми і плану управлінських заходів із підвищення фінансової стійкості; їх упровадження і контроль за виконанням, оцінку ефективності.

2.2 Світовий досвід удосконалення управління банківськими установами

На даний час одним із найбільш актуальних завдань усієї банківської спільноти є необхідність імплементації в практичну банківську діяльність нових рекомендацій Базельського комітету (так званого Базеля II), які були прийняті в червні 2004 р. та ознаменували собою перехід до нової епохи у сфері розвитку світової банківської системи (що передбачає поступову відмову від загальних, жорстких методів регулювання ризиків банківської діяльності та запровадження опосередкованих, економічних методів, відомих ще й як "стимулююче регулювання"), а також відкрили нові шляхи до подальшого поглиблення та прискорення глобалізаційних процесів. Зважаючи на надзвичайну важливість зазначених нововведень не лише для банків, банківських систем та економік на рівні окремих країн, але й у підсумку для економічних процесів в усьому світі, виникає гостра необхідність у проведенні всебічних досліджень впливу Базеля II на національну економіку з метою реалізації якомога більшої кількості переваг та уникнення небажаних негативних наслідків здійснених змін, наприклад таких, як збільшення конкурентних переваг іноземних банків в Україні [1], чисельність яких останнім часом зростає досить високими темпами. Тому проблемам аналізу ролі, значення, ризиків, які криє у собі неконтрольоване зростання іноземного капіталу в банківській системі України в цілому, а також процесам переходу на нові стандарти оцінки достатності капіталу та банківського нагляду зокрема, вітчизняними вченими та практикаками, серед яких В.Геєць, О.Барановський, О.Хаб'юк, В.Кротюк, О.Куценко та інші [1–6], присвячено низку робіт.

Та поряд з цим поки що недостатньо дослідженими є питання аналізу проблем та викликів, які з'являються перед українськими банками у зв'язку із запровадженням положень Базеля II і можуть загрожувати всій банківській системі та економіці країни в цілому. Тобто метою даної статті є визначення та аналіз проблем і загроз, які виникають внаслідок переходу банківської системи України на нові стандарти Базельського комітету (Базель II), в тому числі з урахуванням

міжнародного досвіду у даній сфері, а також формулювання рекомендацій щодо впровадження положень Базеля II для комерційних банків України.

Для цього доцільно здійснити порівняльний аналіз світових та вітчизняних процесів, пов'язаних із ходом реалізації Базеля II, що, у свою чергу, надасть можливість ухвалювати найбільш оптимальні та зважені рішення, які б дозволили уникнути зайвих помилок. Необхідність у змінах існуючих правил оцінки достатності капіталу банків визрівала вже давно. Поява нових пропозицій Базельського комітету була обумовлена, в першу чергу, критикою недоліків угоди по капіталу 1988 р. (Базель I) з боку банків, регулюючих органів і науковців, а також значним прогресом у внутрішньобанківських методиках і технологіях оцінки кредитного ризику і все більшою значимістю операційного ризику в банківській діяльності. Загальною тенденцією останнього десятиліття у сфері державного регулювання банківського капіталу є поступова відмова від єдиних вимог до всіх банків на користь так званого "меню" альтернативних підходів, які розрізняються за ступенем складності, точності оцінки ризиків та економічної привабливості для банків.

Саме цей принцип альтернативності підходів до оцінки кредитного, ринкового та операційного ризиків покладений в основу нової Базельської угоди по капіталу, впровадження якої мало б сприяти досягненню таких цілей: – стимулювання банків до постійного удосконалення своїх методик і процедур оцінки та управління кредитним ризиком; – підвищення гнучкості і точності відображення ризику в нормативах достатності банківського капіталу, зокрема шляхом включення в них операційного ризику; – скорочення розриву між мінімальними вимогами до достатності капіталу (*regulatory capital*) та економічною оцінкою потреби банків у капіталі (*economic capital*) [7, с. 726]. Основною метою Базеля II в глобальному вимірі є підвищення надійності, стабільності та прозорості міжнародної банківської системи на основі впровадження передової практики управління ризиками. Цієї мети можна досягнути за допомогою дотримання трьох компонентів (опор) Базеля II: 1) розрахунку капіталу, 2) контролю з боку нагляду, 3) ринкової дисципліни [8; 4, с. 4–5; 5, с. 16–22; 6, с. 3–8].

Такий поділ документа дає можливість країнам поетапно впроваджувати нові вимоги Базельської угоди. На рівні окремо взятого банку Базель II спрямований на створення чутливого до ризиків робочого каркасу, який надасть можливість розподіляти капітал точно у відповідності з існуючими та можливими ризиками. При цьому ефективне управління капіталом, краще розуміння ризиків та, відповідно, управління ними мають у підсумку збільшити дохід банків [9].

Як відомо, Базель II для цілей оцінки достатності капіталу надає можливість банкам використовувати різні за своєю складністю підходи, які загалом можна поділити на більш прості, зокрема для кредитного ризику – це стандартизований (Standardised approach), що заснований на інформації про зовнішні рейтинги контрагентів, та спрощений стандартизований підхід, а також більш складні – базовий та передовий підхід, на основі внутрішніх рейтингів (Internal Ratings-Based Approach або IRB-підхід). Стандартизований підхід базується на методиці Базельської угоди по капіталу 1988 р. з модифікованою шкалою зважування активів по ризику залежно від зовнішнього кредитного рейтингу контрагента. Згідно з IRB-підходом, розмір капіталу розраховується банками на основі власних оцінок чотирьох складових кредитного ризику: ймовірності дефолту, збитку при дефолті, експозиції при дефолті (облікова вартість активу, тобто величина заборгованості контрагента перед банком) та ефективного строку (реального строку дії активу). Для використання даного підходу банку необхідно виконати певні вимоги та отримати дозвіл органу нагляду [5, с. 21; 7, с. 730; 8].

Ринковий ризик можна оцінювати як за допомогою стандартизованого підходу, так і за допомогою методів, які засновані на внутрішньобанківських моделях. Вимоги до капіталу на покриття операційних ризиків визначаються на основі базового індикативного підходу, стандартизованого підходу та вдосконалених методів оцінки операційного ризику (AMA). Комітет визнає зв'язок між розміром капіталу, що наявний у банку для покриття ризиків, та ефективністю процесів управління ризиками і систем внутрішньобанківського контролю. Однак збільшення капіталу не слід вважати єдиним варіантом відповіді на зростання банківських ризиків. Необхідно розглядати й інші способи обмеження ризиків,

наприклад: зміцнення системи управління ризиками, застосування внутрішніх лімітів, підвищення рівня відрахувань і резервів, а також вдосконалення внутрішнього контролю. Більше того, капітал не повинен замінити вирішення фундаментальних проблем незадовільного контролю чи управління ризиками. А для того, щоб надати банкам стимул розвивати власні системи ризик-менеджменту, Комітет оформив підходи таким чином, щоб резерви капіталу були тим меншими, чим більш удосконалений підхід застосовується банком [7, с. 730; 8].

Реалізація Базеля II на практиці є не менш складним і довготривалим процесом, ніж створення самого тексту угоди, більш як п'ять років тому. Перехід на більш сучасні методики розрахунку ризиків для цілей достатності капіталу вимагає не лише перегляду нормативної бази законодавчими та наглядовими органами, але й великої підготовчої роботи в самих банках, найбільш далекоглядні з яких почали її ще в кінці 1990-х – початку 2000-х рр. Вимоги Базеля II розповсюджуються, в першу чергу, на великі банки країн "Групи 10", які активно працюють на міжнародних ринках, а також, залежно від рішень національних органів нагляду, й на інші банки або навіть на всю банківську систему. Усі інші країни мають можливість добровільно приєднатися до даної угоди. Та, як і у разі з Базелем I, до якого на сьогоднішній день приєдналося понад 120 країн, нову Базельську угоду в тому чи іншому вигляді висловили намір упроваджувати вже більше 100 держав світу [7, с. 727; 10].

У країнах Європейського Союзу на основі положення нової Базельської угоди були розроблені директиви про достатність капіталу (*capital adequacy directives* або CAD-3), остаточна редакція яких була опублікована лише в середині 2006 р., а вже до 1 січня 2007 р. вони мали бути перенесені в національне законодавство кожної з держав ЄС. Базель II, по суті, є набором принципів, а CAD-3 – це набір правил з детально розписаними вимогами, тому значно більший за обсягами. Тобто для національних урядів залишалось дуже мало часу для того, щоб перенести цей великий документ у законодавство кожної з країн.

Усвідомлюючи всю важливість та необхідність упровадження нових положень Базельського комітету, Національний банк України визначив цілу низку

стратегічних напрямів розвитку банківського нагляду на сучасному етапі, реалізація яких безпосередньо стосується виконання нових міжнародних стандартів.

Серед них, зокрема, можна виділити такі:

- підвищення прозорості банківської системи, рівня концентрації та якості банківського капіталу (однією з основних вимог до банків має стати дотримання відповідного рівня транспарентності згідно з рекомендаціями Базельського комітету: розкриття інформації про реальних власників, афілійованих осіб, процеси управління ризиками тощо);

- проведення підготовчої роботи для впровадження Базеля II, забезпечення підготовки та підвищення кваліфікації фахівців банківського нагляду і банків відповідно до потреб розвитку банківського нагляду, зокрема, з питань нагляду на основі оцінки ризиків, впровадження Базеля II тощо [18, с. 46].

Перші кроки щодо виконання поставлених НБУ стратегічних завдань у рамках запровадження Базеля II вже зроблені. Так, одним із заходів, спрямованих на підвищення прозорості банківської системи, було внесення змін до Інструкції "Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України", які передбачають необхідність розкриття інформації про управління ризиками, управління банком та його платоспроможність у примітках до фінансової звітності. У подальшому планується розширити перелік інформації, обов'язкової до розкриття, з метою більшої відповідності вимогам Базельської угоди про капітал [6, с. 8]. Свідченням розпочатої роботи з підготовки до впровадження Базеля II в Україні є також лист НБУ від 30 грудня 2004 р., в якому вказано на необхідність запровадження в банківській практиці України зазначених нововведень та підготовлено і подано на розгляд проект постанови Правління НБУ "Про підходи до запровадження Базеля II". Цим документом визначаються основні кроки, по-перше, щодо завершення запровадження "Основних принципів ефективного банківського нагляду" та вимог Базеля I, зокрема щодо врахування "Поправки до угоди про капітал щодо врахування ринкових ризиків" в редакції 1996 р., а по-

друге, щодо започаткування роботи з підготовки поетапного запровадження Базеля II. У проекті постанови НБУ визначив послідовність та терміни запровадження трьох опор (компонентів) Базеля II: опора III – "Ринкова дисципліна" (до 2007 р.), опора II – "Процес наглядової перевірки" (до 2008 р.), опора I – "Мінімальні вимоги до капіталу: кредитний ризик – стандартизований підхід" (до 2010 р.), "Мінімальні вимоги до капіталу: кредитний ризик – оснований на внутрішніх рейтингах підхід" (до 2020 р.), "Мінімальні вимоги до капіталу: операційний ризик – підхід базово-58 го індикатора" (до 2010 р.), "Мінімальні вимоги до капіталу: операційний ризик – стандартизований підхід" (до 2019 р.)" [19].

Проте до сьогоднішнього дня ця постанова так і не була ухвалена й, очевидно, зазнає ще не одну зміну до моменту її затвердження. Так, директор Дирекції по банківському регулюванню та нагляду НБУ Олександр Кіреєв заявив, що банки України зможуть перейти на систему оцінки ризиків Базель II до 2016 р., але перехід на цю систему буде не одномоментним, а її принципи будуть упроваджуватися поступово [20]. Національний банк України вже почав проводити навчальні заходи (семінари) з питань упровадження Базеля II. Також слід відмітити все більшу зацікавленість банківської спільноти України до зазначених питань. Представники деяких комерційних банків України заявляють про те, що будуть упроваджувати елементи Базеля II самостійно, не чекаючи офіційних вимог регулятора [21]. Крім цього, наприкінці 2007 р. під час робочої наради представників банків (членів Асоціації українських банків) з представниками міжнародної менеджмент-консалтингової фірми "Zeb" відбулося обговорення проблематики застосування рекомендацій Базеля II в українських банках. У ході цієї наради було запропоновано провести анкетування комерційних банків України стосовно визначення проблем управління ризиками (відповідно до рекомендацій Базеля II), а на основі аналізу його результатів заплановано провести конференцію з питань підготовки до запровадження в Україні Базеля II. Також було виявлено потребу в проведенні спеціального дослідження щодо розвитку управління ризиками і рекомендацій Базеля II для українського ринку банківських послуг [22].

Отже, зараз для України на порядку денному стоїть питання, яким чином у якомога коротші терміни перейти на стандарти Базеля II, і при цьому максимально врахувати можливості та інтереси вітчизняної фінансовобанківської системи, а також економіки в цілому. Так, деякі експерти зазначають, що для нашої держави найбільш релевантними до сучасного рівня розвитку її банківської системи є більш прості методики Базеля II (зокрема ті, які пропонуються у вигляді спрощеного стандартизованого підходу), оскільки вони не потребують ані значних змін методологічної бази, ані істотних інвестицій з боку банків. Також це пояснюється відсутністю технічних можливостей застосовувати більш складні підходи у зв'язку з недостатністю відповідних даних за багаторічний період (для кредитного та операційного ризиків) або елементів ринкової інфраструктури (для кредитного та ринкового ризиків) [5, с. 16]. Але такий вибір також має свої застереження, які наочно проявляються в дискусіях, що розгорнулися в російських банківських колах щодо ймовірності обрання Центральним банком спрощеного стандартизованого підходу. Тобто банківська система України стоїть на порозі грандіозних змін, до яких необхідно якнайкращим чином підготуватися, щоб у всеозброєнні пе- 59 рейти до нової епохи глобальної конкуренції. Тому надзвичайно важливо ідентифікувати всі існуючі або можливі проблеми та загрози на цьому шляху для того, щоб якнайшвидше знайти їхнє вирішення. Розглянемо деякі з них. Одним із основних стримувальних факторів повноцінного переходу на стандартизований підхід до оцінки достатності капіталу щодо кредитних ризиків є недостатня розвинутість вітчизняного ринку рейтингових послуг. Наприклад, у США розвиток кредитних рейтингів розпочався з першої половини XX ст. (вже на початку 1930-х рр. рейтинги незалежних агентств вперше були використані з метою фінансового регулювання), в Західній Європі та Японії розвиток власної рейтингової культури припав на початок 1970-х рр. [23].

В Україні ж цей процес розпочався зовсім недавно. Причому слід зазначити, що відбувається він не без проблем. Так, цікавими є результати рейтингових експериментів, проведених в 2006 р. Рейтинговим центром Інформаційної групи "Експерт Україна", які були пов'язані з оцінкою роботи банків та страхових

компаній в Україні на основі публічної інформації. Основною метою експериментів було вивчення реакції ринку на незалежну рейтингову оцінку. Аналіз результатів цих експериментів виявив високий рівень нерозуміння і навіть неприйняття сутності рейтингових послуг не лише на рівні менеджерів середньої ланки, але й серед досить авторитетних керівників великих компаній фінансового сектору. На думку аналітиків Рейтингового центру, учасники фінансового ринку України сприйняли дії регулятора по введенню обов'язкового рейтингування як нав'язаний продукт, а операторів ринку рейтингових послуг, як появу нового контролюючого органу, що формально проводить перевірку роботи клієнта. Крім того, експерти, які проводили це дослідження, дійшли висновку, що в Україні фактично немає цивілізованого ринку рейтингових послуг [24].

Таким чином, на сьогодні питання запровадження нової Базельської угоди по капіталу в банківські системи різних країн світу є одним із найбільш гострих та актуальних, оскільки саме цей документ буде орієнтиром на довгі роки і для розвитку банківського регулювання, і для вдосконалення систем ризикменеджменту.

Національний банк України визначив необхідність упровадження нових стандартів Базельського комітету одним із стратегічних напрямів розвитку банківського нагляду на сучасному етапі. В Україні розпочато процес підготовки до імплементації положень Базеля II, яка відбуватиметься паралельно із завершенням упровадження повної версії Базеля I (що включає "Поправку до угоди про капітал щодо врахування ринкових ризиків"). Ведеться робота по приведенню вітчизняної нормативної бази у відповідність до базельських вимог щодо підвищення рівня прозорості банківської системи. Крім цього, розпочато обговорення проблематики застосування рекомендацій Базеля II в українських банках, у зв'язку з чим виявлено потребу в проведенні спеціального дослідження для вітчизняного ринку банківських послуг щодо цього питання, а також щодо розвитку управління ризиками.

В Україні, незважаючи на задекларовані нею наміри приєднатися до нової Базельської угоди, поки що немає затвердженого плану такого приєднання з

визначенням тих підходів, згідно з якими банки повинні розраховувати достатність капіталу та звітувати перед НБУ. Та, очевидно, що на початковому етапі, враховуючи об'єктивні причини, будуть запроваджуватись більш прості методики Базеля II. В питанні ж вибору між стандартизованим підходом та спрощеним стандартизованим підходом існують різні аргументи як "за", так і "проти". Так, вибір спрощеного стандартизованого підходу (найпростішого методу, запропонованого Базелем II) може зумовити зростання вимог до капіталу в середньому по банківській системі та послабити позиції українських банків у конкурентній боротьбі з іноземними за кращих клієнтів. З іншого боку, можливість переходу відразу на стандартизований підхід стримується недостатнім рівнем розвитку вітчизняної рейтингової індустрії та ризиками ймовірного несприятливого коливання рейтингів позичальників. Тобто існує проблема визначення та розробки найбільш оптимальної методи- Малюкова І.В. 64 ки, яка базувалась на базельських стандартах і враховувала всі застереження та була максимально адаптованою до українських реалій.

Базель II – це лише загальна система, яка має бути пристосована до конкретної ситуації і на яку можуть впливати різноманітні фактори, що повинні бути обов'язково враховані, перш за все, такі як розвинутість фінансового ринку та його інструментів, система законодавчого регулювання фінансових установ, рівень розвитку рейтингового бізнесу в країні, якість ризикменеджменту в банківських установах, конкурентна ситуація в банківському секторі, ступінь інтегрованості банківської системи країни у світову, типи банківських структур, рівень концентрації банківського капіталу та ризикованості банківських операцій тощо. Досвід інших країн показує, що перехід до нових стандартів оцінки капіталу є довготривалим і вимагає суттєвих фінансових затрат та інтелектуальних зусиль. Банки, які прагнуть вижити в умовах дедалі більш зростаючої конкуренції, повинні нарощувати рівень власного капіталу та вибудовувати власні системи ризикменеджменту відповідно до вимог Базеля II вже щодо вдосконалених підходів оцінки ризиків (що, зокрема, включає накопичення необхідних статистичних даних, розробку внутрішніх моделей оцінки ризиків, інвестування коштів у

впровадження адекватних інформаційних систем управління ризиків). Оскільки в даній ситуації гаяння часу з боку регулятора та учасників ринку може обернутися втратою конкурентних переваг як для окремого банку, так і для країни в цілому. Тобто лише за умови спільної цілеспрямованої роботи, яка сконцентрує всі необхідні для цього ресурси, банківська система України зможе вийти на якісно новий рівень.

РОЗДІЛ 3

ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНИХ ПІДХОДІВ

ПРИ ОЦІНЮВАННІ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ

УКРАЇНИ

3.1 Економіко-математичний підхід до оцінюванні фінансової стійкості банків України

Необхідність забезпечення сталого розвитку економіки країни, та фінансової сфери зокрема, вимагає відповідного проведення грошово-кредитної політики, ефективність застосування інструментів прямого і непрямого впливу якої, безпосередньо залежать від стану банківської системи. При цьому можливість оптимального регулювання швидкозмінних тенденцій функціонування зазначеної динамічної системи не можливе без її оцінювання.

Не дивлячись на активне впровадження і застосування досить широкої методологічної бази аналізу фінансових показників, що відображають адекватність діяльності банківських установ, слід відзначити проблемність їх формалізації через призму саме кількісно-якісного оцінювання.

Вирішення зазначеної проблеми є зростаючою з огляду на циклічність функціонування фінансово-кредитної системи, що все більше відображається у поглибленні кризових явищ та розширенні часового діапазону їх анулювання.

На нашу думку, саме можливість ефективного оцінювання фінансового стану банківської установи та стійкості її протидії найрізноманітнішим факторам, забезпечить фахівців необхідним інструментарієм, щодо виявлення та попередження небажаних явищ у функціонуванні банківської системи.

Проведений нами аналіз основних підходів і методів оцінювання стійкості фінансового стану банків України [1], щодо екзогенних та ендогенних факторів довів:

- відсутність консенсусу з приводу обґрунтованого відбору та групування показників у науковців, прихильників застосування методу коефіцієнтів [2,3,4,5,6];
- суб'єктивність оцінки аналітиків при встановленні ваги та механічне складання коефіцієнтів, що дає можливість зрівняти вплив різкого негативного показника, позитивним значенням іншого, у існуючих популярних рейтингових методиках [3,6,7,8,9];
- складність застосування математичного апарату пересічним користувачем інформації у методиках [10,11].

У даному підпункті проведено оцінювання фінансової стійкості банківської установи шляхом визначення інтегрального показника, формування якого передбачає нівелювання проблеми контрастності взаємодії диференційних показників. Визначення будь-якого інтегрального показника передусім передбачає узагальнення інших показників, що визначають об'єкт дослідження (у нашому випадку фінансову стійкість банків України), шляхом адитивної чи мультиплікативної згортки.

При цьому зазначений узагальнений параметр оптимізації має відповідати наступним вимогам:

- бути кількісним;
- виражатися одним числом;
- бути однозначним у статистичному сенсі;
- давати можливість дійсно ефективної оцінки функціонування системи;
- бути універсальним (здатним всебічно охарактеризувати об'єкт);
- бути простим і таким, що легко вираховується [12].

Можливість відповідності обраним критеріям при побудові інтегрального показника фінансової стійкості банку, ускладнюється необхідністю вибору обмеженої кількості вихідних параметрів зазначеної складної економічної категорії та їх узагальнення у єдину кількісну ознаку.

Для вирішення проблеми відбору показників, що характеризують динамічні зміни фінансової стійкості банку, нами було проведено ряд розрахунків.

Розраховано 22 основні показники фінансового стану усіх функціонуючих банків України у період 2005- 2018 рр. Слід відмітити, що кількісна обмеженість показників обумовлена інформаційною заангажованістю статистичного матеріалу у цей період . Не дивлячись на це, визначені показники, назва яких наведена у табл. 3.4, на нашу думку, у достатній мірі відображає переваги та недоліки функціонування кожного окремого банку.

Таблиця 3.1 – Первинна сукупність показників для побудови інтегрального показника фінансової стійкості банку

Назва показника
Коефіцієнт інвестицій у кредитний портфель
Коефіцієнт інвестицій у цінні папери та спільну господарську діяльність
Коефіцієнт робочих активів
Коефіцієнт матеріалізованих активів
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу
Коефіцієнт захищеності капіталу
Коефіцієнт ризику кредитного портфеля
Коефіцієнт ризику інвестицій у цінні папери та спільну господарську діяльність
Коефіцієнт фінансового важеля
Коефіцієнт надійності
Коефіцієнт участі капіталу у формуванні ділових активів
Коефіцієнт захищеності власного капіталу
Коефіцієнт мобільності власного капіталу
Коефіцієнт загальної ліквідності зобов'язань банку
Коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів
Коефіцієнт залучення депозитів
Коефіцієнт участі власних довгострокових джерел у формуванні оборотних активів
Коефіцієнт мінімального статутного фонду
Коефіцієнт покриття залученими коштами оборотних активів
Рентабельність активів
Рентабельність капіталу
Рентабельність статутного фонду

Шляхом виокремлення банків, які згідно відповідних постанов НБУ було ліквідовано, виділено аналітичний період, що найкраще відображає контрастність показників фінансової стійкості (2019-2019 рр.). При цьому слід зазначити, що період банківської кризи не був обраний нами для аналізу передусім через незавершеність процесу.

Згідно проведеного аналізу виділено п'ять показників, середньоарифметичні значення яких по ліквідованим та функціонуючим банкам найчіткіше характеризують зміни стійкості фінансового стану до факторів зовнішнього та внутрішнього впливу під час кризи (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Перелік показників-індикаторів фінансової стійкості банків України

Назва показника та його зміст	Умовне позначення	Алгоритм розрахунку
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу (сигналізує про активність банку і масштабність нарощення ним економічного потенціалу)	y_1	$\frac{\text{Ділові активи}}{\text{Власний капітал}}$
Коефіцієнт ризику кредитного портфеля (розкриває активність банку та його готовність приймати ризики кредитного ринку)	y_2	$\frac{\text{Кредитний портфель}}{\text{Власний капітал}}$
Коефіцієнт залучення депозитів (сповіщає про здатність банку залучати кошти клієнтів)	y_3	$\frac{\text{Зобов'язання перед вкладниками}}{\text{Власний капітал}}$
Рентабельність активів (рівень окупності чистим прибутком середньорічних активів у цілому)	y_4	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Загальна сума активів}}$
Коефіцієнт фінансового важеля (розкриває здатність банку залучати кошти фінансового ринку)	y_5	$\frac{\text{Залучені кошти}}{\text{Власний капітал}}$

Далі з підмножини виділених у генеральній сукупності банків нами була сформована вибірка з 7 ліквідованих установ та 7 стабільно функціонуючих (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Банки, що формують початкову вибірку

Назва банку	у ₁	у ₂	у ₃	у ₄	у ₅
Ліквідовані банки					
ВіЕйБі	1,2998	0,0000	0,0075	-0,0275	0,3047
Меркурій	-0,5485	-0,0048	-0,2161	-0,8233	-1,3053
Синтез-банк	-0,4666	-0,4507	-0,1761	-0,4014	-1,4387
Діалогбанк	1,4346	0,7670	0,8025	0,0036	0,0194
Дністр банк	-2,8315	-2,3496	-0,0234	0,0001	-0,3786
Технобанк	-1,1430	-1,0777	-1,1388	0,0091	-1,9993
Київський народний банк	-3,7427	1,1314	1,4016	0,0004	0,6175
Стабільно – функціонуючі					
Капітал	3,1640	1,6821	1,3325	0,5145	1,5758
Новий	9,1197	4,1085	5,2588	0,0117	7,1743
Альянс	6,0106	1,3009	3,0853	0,1104	1,2121
Легбанк	4,0224	1,7470	2,0283	0,0445	1,1043
Євроцентр	2,1710	1,7470	1,0903	0,1221	1,1042
Земельний капітал	3,5222	1,7804	0,6695	0,5903	2,1220
Соцкомбанк	6,2081	1,6693	4,5011	0,7432	3,0545

Джерело: складено на основі статистичних даних НБУ

5. Для побудови інтегрального показника фінансової стійкості банку нами було обрано узагальнену функцію бажаності Харрінгтона [14]. Її граничні значення подані у табл.3.4.

$$D = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n d_i} \quad (3.1)$$

де D – узагальнена бажаність;

d_i – частинна бажаність;

n – кількість показників оцінювання стану об'єкту дослідження;

$$d_i = \exp(-\exp(-x_i)),$$

де x_i – показник у безрозмірному вигляді

$$x_i = \frac{2y_i - (y_i^{max} + y_i^{min})}{y_i^{max} - y_i^{min}}, \quad (3.2)$$

де y_i^{max} та y_i^{min} – межі області “задовільно” у шкалі Харрінгтона

Таблиця 3.4 – Шкала Харрінгтона

Лінгвістична оцінка	Інтервали значень функції бажаності
Дуже добре (підприємство має високий рівень інвестиційної привабливості)	1,00-0,80
Добре (підприємство має середній рівень інвестиційної привабливості)	0,80-0,63
Задовільно (підприємство має низький рівень інвестиційної привабливості)	0,63-0,37
Погано (підприємству загрожує банкрутство)	0,37-0,20
Дуже погано (підприємство банкрут)	0,20-0,00

Шкала Харрінгтона умовно поділяється на п’ять секторів, які характеризують безрозмірну величину досліджуваних показників. Точка з координатами (0,00; 0,37) є критичною точкою перегибу кривої – вона ділить значення показників на задовільні й незадовільні.

Таким чином, функції Харрінгтона є результатом перетворення будь-яких натуральних значень показників в безрозмірну шкалу бажаності, яка встановлює відповідність між психологічними (суб’єктивна оцінка аналітика) та фізичними (значення показників) характеристиками об’єкту, що досліджується.

Графічно описану функцію можна відобразити наступним чином (рис.3.1).

Згідно графіку вісь ординат відображає значення бажаності від 0 до 1; вісь абсцис – значення показників, що застосовуються при оцінюванні. Слід відмітити, що за початок відліку 0 на осі абсцис взяте значення бажаності 0,37, що пояснюється перегином кривої у зазначеній точці.

Таким чином, узагальнена функція є кількісним, однозначним, єдиним та універсальним показником якості об’єкта, що досліджується і може

використовуватись у якості критерію оптимізації через свою адекватність, ефективність та статистичну чутливість [12].

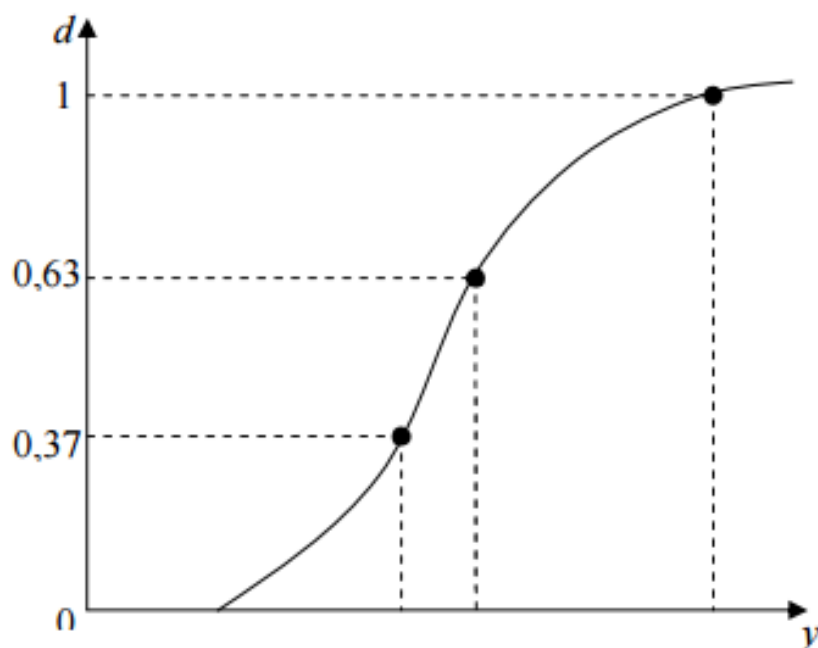

Рис.3.1. Графічне відображення функції Харрінгтона

3.2 Результати оцінки фінансової стійкості банків в Україні

Для можливості лінгвістичної оцінки фінансової стійкості банку, згідно запропонованої моделі, наступним кроком є визначення безрозмірних величин обраних нами п'яти показників. Для цього, передусім, необхідно визначити межі вихідних показників та в середині яких рівень фінансової стійкості банківської установи можна вважати «задовільним».

Враховуючи проблеми розширення діапазону «задовільно», при побудові інтегрального показника фінансової стійкості банківської установи, через постійність регулювання її діяльності НБУ та необхідність суворого дотримання ряду нормативних показників, нами, згідно проведених досліджень, було запропоновано за взяти значення, що дорівнює структурній середній – медіані; за різницю між медіаною та середньоквадратичним відхиленням.

В процесі визначення зазначених показників нами було використано дані деяких функціонуючих банків у період 2019-2019 рр. Результат розрахунків представлений у табл. 3.5.

Формули, які були використані для отримання табл. 3.8 наведені нижче таблиці.

Таблиця 3.5 – Максимальні та мінімальні значення та для показників-індикаторів фінансової стійкості банків України

Показники	y_1	y_2	y_3	y_4	y_5
Середнє значення показника	5,1548	3,2960	3,8560	2,8531	0,0084
Медіана	4,5407	2,8354	3,3026	2,3667	0,0089
Середньоквадратичне відхилення	3,2528	2,2691	3,0301	2,3797	0,0553
Максимальне значення показника	4,5407	2,8354	3,3026	2,3667	0,0089
Мінімальне значення показника	1,2879	0,5663	0,2725	-0,0130	-0,0464

Джерело: складено на основі статистичних даних НБУ.

1. Середнє значення показника

$$x_{\text{сеп}} = \frac{\sum x}{n} \quad (3.3)$$

2. Середнє квадратичне відхилення, що є коренем квадратним з дисперсії:

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum (x_i - \bar{x})^2}{n}} \quad (3.4)$$

Стандартизація показників для навчальної вибірки має наступний вигляд:

Таблиця 3.6 – Безрозмірний вигляд показників-індикаторів фінансової стійкості банків України, що формують навчальну вибірку

Назва банку	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅
Ліквідовані банки					
ВіЕйБі	-0,9927	-1,4991	-1,1749	-1,0122	11,6981
Меркурій	-2,1291	-1,5033	-1,3222	-1,6811	-46,5362
Синтез-банк	-2,0788	-1,8964	-1,1799	-0,9607	-51,3662
Діалогбанк	-0,9087	-0,8231	-0,6502	-1,9861	37,5473
Дністр банк	-3,5328	-3,5701	-1,1953	-1,9891	-13,0182
Технобанк	-2,4946	-2,4490	-1,9315	-0,9815	-71,6363
Київський народний банк	-4,0931	-0,5019	-0,2547	-0,9887	23,0128
Стабільно –функціонуючі					
Капітал	0,1535	-0,0165	-0,3005	-0,5567	57,6733
Новий	3,8154	2,1221	2,2911	0,9792	260,1700
Альянс	1,9038	-0,3525	0,8565	-0,8963	44,5207
Легбанк	0,6813	0,0407	0,1589	-0,9517	40,6177
Євроцентр	-0,457	0,0407	-0,4602	-0,8865	40,6177
Земельний капітал	0,3738	0,0701	-0,7380	-0,4929	77,4309
Соцкомбанк	2,0252	-0,0278	1,7911	-0,3645	111,1584

7. В узагальненому вигляді результати розрахунків інтегрального показника фінансової стійкості для банків вибірки можна сформуванати у наступну таблицю:

Таблиця 3.7 – Значення інтегрального показника фінансової стійкості банків України, що формують навчальну вибірку

Назва банку	D
Ліквідовані банки	
ВіЕйБі	0,0719
Меркурій	0,0000
Синтез-банк	0,0000
Діалогбанк	0,1540
Дністр банк	0,0000
Технобанк	0,0000
Київський народний банк	0,0000
Стабільно-функціонуючі банки	
Капітал	0,3701
Новий	0,5593
Альянс	0,4109
Легбанк	0,3746
Євроцентр	0,2698
Земельний капітал	0,3431
Соцкомбанк	0,5750

8. Для перевірки можливості застосування інтегрального показника поза побудованою вибіркою, проведемо оцінювання фінансової стійкості банків, які на думку відомих аналітиків є одними з найбільш надійних. Дані банки були визначені одними з надійніших на основі офіційної статистики, що надана НБУ. Наступні розрахунки інтегрального показника для згаданих банків підтверджують адекватність обраної моделі, а саме функції Харрінгтона, для визначення фінансової стійкості банків.

Результати оцінювання, відображеного у табл.3.8 передусім свідчать про проблеми функціонування банків у період 2017-2019 рр., що відповідає поглибленню кризових явищ у банківській системі.

Таблиця 3.8 – Динаміка значення інтегрального показника фінансової стійкості банків

Назва банку	Роки							
	2016		2017		2018		2019	
Приватбанк	0,94	Дуже добре	0,91	Дуже добре	0,92	Дуже добре	0,95	Дуже добре
Укрексімбанк	0,93	Дуже добре	0,93	Дуже добре	0,91	Дуже добре	0,91	Дуже добре
Ощадбанк	0,81	Дуже добре	0,81	Дуже добре	0,52	Задовільно	0,80	Дуже добре

Тут слід звернути увагу на відповідність визначених показників реальному фінансовому стану такого банку як Приват. Так, відсутність різких коливань інтегрального показника ПАТ «Приватбанк» дає підґрунття для проведення дослідження щодо визначення механізмів підтримання діяльності цього банку, задля уникнення банкрутства. Значення інтегрального показника фінансової стійкості ПАТ «Ощадбанк» та ПАТ «Укрексімбанк» відображають застосування ринкових механізмів у їх діяльності, ефективність використання яких залежить від факторів екзогенного та ендогенного характеру. Погіршення значення інтегрального показника перерахованих банків у 2014- 2018 рр. у нашому випадку є закономірним і відображає зниження фінансової стійкості зазначених установ поряд із поглибленням банківської кризи. Найбільш стабільним серед банків, згідно розрахунків, проведених у табл. 8, є ПАТ КБ «Приватбанк», середнє значення інтегрального показника фінансової стійкості якого за період 2014- 2019 рр. склало 0,93 або «дуже добре». Таким чином, розрахунки проведені нами, підтверджують можливість застосування функції Харрінгтона при побудові інтегрального показника фінансової стійкості банку, що в повній мірі відображає адекватність функціонування установи під впливом різноманітних факторів.

ВИСНОВКИ

Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу розглядається нашою державою як поетапне прийняття та впровадження нормативно-правових актів України, розроблених з урахуванням законодавства Європейського Союзу.

Аналіз результатів фінансової стійкості банків (ліквідованих і нині стабільно-функціонуючих) у період з 2014- 2019 рр. за допомогою функції бажаності Харрінгтона доказав свою адекватність. Так, з розрахунків видно, що інтегральні показники фінансової стійкості ліквідованих банків за функцією Харрінгтона за рік до банкрутства були в межах межі області “дуже погано”, тобто значення інтегрального показника були в межах від 0,00 до 0,20. Деякі комерційні банки, що функціонують сьогодні при розрахунку інтегрального показника показали результат “погано”, тобто їм загрожує банкрутство, а деякі показали результат “задовільно” при розрахунку їх фінансової стійкості. Також було проаналізовано інтегральні показники трьох з найбільш стабільно-функціонуючих банків України - це ПАТ «Приватбанк», ПАТ «Ощадбанк» та ПАТ «Укрексімбанк». Очікувано, показники аналізу діяльності цих банків у динаміці за 2014-2019 рр. показали результат лежать в межах від 0,80 до 1,00, що значить «дуже добре».

Таким чином, розрахунки проведені нами, підтверджують можливість застосування функції Харрінгтона при побудові інтегрального показника фінансової стійкості банку, що в повній мірі відображає адекватність функціонування установи під впливом різноманітних факторів та може бути використане топ-менеджментом банківських установ в практичній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Harington E.C. The Desirability Function / E.C. Harington // «Industrial Quality Control». - 1965. - V. 21. - № 10. - С. 494-498.
2. Івасів Б.С. Операції комерційних банків : навчальний посібник.-К.: НМК ВО, 2006.
3. Інформація про власників істотної участі в банку за станом на 01.04.2012 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=51343>. 12.12.2012.
4. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798. 12.12.2012.
5. Авилова А. Реформа банковской системы в Италии / А. Авилова // Проблемы теории и практики управления : сб. начн. трудов. 2005, № 3, С. 59-65.
6. Банківська система України : становлення та розвиток в умовах глобалізації економічних процесів [Текст]: монографія / О.В. Дзюблюк, Б.П. Адамик, Г.Р. Балянт [та ін.]; за ред. О.В. Дзюблюка. Тернопіль: Астон, 2012, 358 с.
7. Баранецький І. Світова фінансова криза: перші результати та уроки для України / І. Баранецький // Зовнішні справи : наук. журнал. 2008, № 12, С. 5-7.
8. Бугулов В. М., Бугулова Т. В. Національний банк та його операції: Конспект лекцій. К.: МАУП, 2007, 44 с.
9. Бус О.Б. Особливості організації банківського нагляду, контролю та регулювання в зарубіжних країнах / О.Б. Бус // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. Львів : РВВ НЛТУ України. 2009. Вип. 19.2, С. 163-172.
10. Вовчак О.Д. Кредит та банківська справа / О.Д. Вовчак, Н.М. Руцишин. К. : Вид-во «Знання», 2008, 564 с.
11. Голубцова О. Сучасний стан банківської системи України та напрямки її реформування в контексті інтеграції до Європейського Союзу //Актуальні проблеми економіки. 2002, № 6,С. 14-19.
12. Гольченко, І.Е. Мотиви виходу іноземних банків на ринки країн Східної Європи та наслідки такої експансії для місцевих банків [Текст] / І.Е. Гольченко // Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України: зб. тез доповідей X Всеукраїнської науково-практичної конференції, 22-23 листопада 2007 р.: в 2-х т.: Т.1. С. 162-163.
13. Горлова О.В. Комплексная оценка финансовой устойчивости банка на основе публикуемой отчетности / О.В. Горлова. [Электронный ресурс]. Доступный с <http://www.creativeconomy.ru/articles/25882/>
14. Гуцал І. Банківська система України сьогодні: основні проблеми та перспективи розвитку //Фінанси України. 2007, № 8, С. 42-48.
15. Гуцал І. Банківська система України: стан та перспективи //Банківська справа. 2008, № 2, С. 40-43.
16. Дзюблик О. Структурні аспекти вдосконалення банківської системи України //Фінанси України. 2009, № 1, С. 11-18.
17. Дзюблюк О. Сутність банківської системи та її роль в економіці ринкового типу //Фінанси України. 2002, № 8, С. 79-85.

18. Дзюблюк, О. Сучасні аспекти розуміння сутності та ролі кредиту як економічної категорії [Текст] / О. Дзюблюк // Світ фінансів. 2010, № 1, С. 7-16.
19. Диденко З.Г. Управление финансовой устойчивостью коммерческого банка : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 / З.Г. Диденко. СПб., 2002, 21 с.
20. Забезпечення умов стабільного функціонування банківського сектору України [Текст]: монографія / за заг. ред. канд. экон. наук., доц. О.М. Колодізева. Харків : Вид. ХНЕУ, 2010, 312 с.
21. Заруба О., Шиллер Р. Фінансова стійкість комерційних банків : способи визначення. // Вісник НБУ, №7, 2003.
22. Затварська О. Теоретичні основи стратегії розвитку банківської системи //Фінанси України. 2002, № 4, С. 112-118.
23. Зеркалов Д.В. Екологічна безпека: управління, моніторинг, контроль. Посібник / Зеркалов Д.В. – К.: Дакор, Основа, 2007. – 412 с. (Серія: Міжнародна і національна безпека).
24. Кирилюк Д. До питання про необхідність розробки та прийняття Банківського кодексу в Україні // Юридичний журнал. 2006. № 12//<http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2484>.
25. Кириченко О. Комерційні банки в банківській системі України //Зовнішня торгівля. 2008, № 4, С. 162-172.
26. Ковальчук Т.Г., Коваль М.М. Ліквідність комерційних банків.-К.:Знання, 2006.
27. Козюк В.В. Сучасні центральні банки: середовище функціонування та монетарні рішення. Тернопіль: Астон, 2001, 300 с.
28. Количественные методы финансового анализа: Пер. с англ./Под ред.. С.Дж.Брауна и М.П. Крицмена-М.:ИНФРА,1996.
29. Комогорцев С.Н. Приемы анализа и методики оценки финансовой устойчивости банков в современной российской и мировой практике / С.Н. Комогорцев // Мир современной науки. 2012, Том 3. С. 37-40.
30. Костютенко О.А.Банківське право: Банківська система. Національний банк. Комерційні банки. Розрахунки та кредитування. Ринок цінних паперів. Національне валютне законодавство. Банківські системи зарубіжних країн. Інститут банківської таємниці: Підручник.3-тє вид.К.: Видавництво А.С.К., 2003, 928 с.
31. Кочетков В.М., Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку. Навчальний посібник. К.:Центр учбової літератури, 2005, 375 с.
32. Крилова В. Прозорість банківської системи: світовий досвід та українські перспективи //Банківська справа. 2007, № 3, С. 20-34.
33. Крухмаль О.В. Оцінка фінансової стійкості на підставі визначення критеріїв динамічної стабільності діяльності банку / О.В. Крухмаль // Актуальні проблеми економіки. 2006, № 9. С. 43-51.
34. Лернер Ю.И. Оценка финансовой устойчивости банковской структуры / Ю.И. Лернер // Вісник економічної науки України. 2011, № 2. С. 82-86.
35. Лобозинська С. М. Правове регулювання банківської діяльності в Україні // Науковий вісник. 2006. Вип. 16.2. С. 190-194 // http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/16_2/190_Lobodzynska_16_2.pdf.

36. Место западных банков занимают украинские и российские [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://news.finance.ua/ru/~1/0/all/2012/09/05/286972>. 12.12.2012.
37. Панов Д.В. Финансовая стабильность банков: методологический подход / Д.В. Панов // Вестник Финансовой академии : междунар. теорет. и науч.-практ. журнал. 2008, № 3, С. 180-200.
38. Патрікац Л. Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків // Вісник Національного банку України. 2006, № 12, С. 16-19.
39. Пилипенко, В.В. Вплив іноземного капіталу на фінансову стійкість банківської системи України [Електронний ресурс] / В.В. Пилипенко. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VDU_ekon/2011_1/1/278.pdf. 12.12.2019.
40. Правик, Ю. Банківська система України в період фінансової кризи: впровадження антикризових заходів [Текст] / Ю. Правик // Банківська справа. 2011, № 1, С. 76-88.
41. Роуз П.С. Банковский менеджмент / П.С. Роуз. М. : Изд-во Дело, 1997, 744 с.
42. Сідак М.В. Правові статуси центральних банків в країнах Європи: порівняльний аналіз / М.В. Сідак // Науковий вісник Ужгородського національного університету : зб. наук. праць. Сер.: Право. 2010. Вип. 14, С. 351-357.
43. Сибирияков А.И. Совершенствование управления устойчивостью функционирования коммерческих банков : дисс. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.10 / А.И. Сибирияков. М. : Изд-во , 2005, 127 с.
44. Сорокина И. Методические подходы к оценке надежности и устойчивости банка / И. Сорокина. [Электронный ресурс]. Доступный с <http://www.bankir.ru/tehnologii/s/metodicheskie-podhodi-k-ocenke-nadezhnosti-i-yustoichivosti-banka-4863803/>
45. Малахова О.Л., Михайлюк Р.В. Управління фінансовою стійкістю банків: Навчальний посібник. - Тернопіль: Вектор, 2011. – 300 с.
46. Основні показники діяльності банків України. URL: <http://www.bank.gov.ua/control/uk>
47. Зверук Л.А., Боева С. К. Концептуальні засади дослідження управління фінансовою стійкістю банківських установ. Бізнес Інформ. 2017. № 3. С 288–293.
48. Момот О.М., Анісімова С.С. Фінансова стійкість банку: фактори впливу та механізм управління. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. Суми: УАБС НБУ, 2011. Вип. 33. С. 157–163.
49. Феценко О.Л., Сініцин О.О. Механізм комплексного управління та забезпечення фінансової стійкості банків. Наукові праці МАУП: зб.наук.праць. Київ: МАУП, 2014. Вип. 2 (41). С. 133–140.
50. Статистичні дані Національного банку України <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1>
51. Лачкова Л.І., Борисова А.О., Лачкова В.М. Механізм управління фінансовою стійкістю банків. *Економіка і суспільство*. Випуск # 19 / 2018. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-163>
52. Вплив людського капіталу та інноваційно-інвестиційних показників на еколого-економічну ефективність національних економік [Текст] / О.В. Кубатко, В.О. Ковач, П.А. Денисенко, В.М. Ігнатченко// Механізм регулювання економіки. - 2018. - № 3. - С. 19-29. - doi.org/10.21272/mer.2018.80.06.

53. Економіка енергетики : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, І. М. Сотник. – Суми: Університетська книга, 2015. – 378 с. (<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/45315>)
54. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. - Суми : Університетська книга, 2012. - 864 с
55. Ковальов Б. Л. Науково-теоретичні підходи до аналізу дефініційної основи сталого способу життя. *Механізм регулювання економіки*. 2010. № 2. С. 151–159.
56. Ковальов Б. Л. Стратегії сталого розвитку: історична ретроспектива. *Механізм регулювання економіки*. 2009. Т. 1, № 4. С. 192–197. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/3513>
57. Кубатко О. В. Екологічні інновації як джерело флуктуацій енергоефективного розвитку національної економіки / О. В. Кубатко // Маркетинг і менеджмент інновацій. - 2016. - № 4. - С. 365-376. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2016_4_32
58. Макаренко, І. О., Бондар, А. В., Гончаренко, О. С., Єльнікова, Ю. В., Євдокимова, А. В., Жиглей, І. В., ... Кучер, С. В. (2020). *Корпоративна соціально-екологічна відповідальність та партнерство стейкхолдерів задля сталого розвитку*.
59. Маценко О. М., Маценко О. І., Кальченко С. О. Соціо-еколого-економічні індикатори сталого водокористування. *Механізм регулювання економіки*. 2016. № 3. С. 19–30. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/49530>
60. Маценко О. М., Овчаренко Д. М. Економічні засади підвищення контролю якості енергоресурсів промислових підприємств. *Механізм регулювання економіки*. 2013. №3. С. 71–79. URL : <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/37630>
61. Маценко О. М., Німко С. І., Овчаренко Д. М. Методичні засади оцінки еколого-економічної ефективності функціонування малих гідроелектростанцій. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2013. № 4. С. 26-34. URL : <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/35024>
62. Маценко О. М., Шапочка Ю. М. Економіко-правові аспекти відшкодування економічного збитку. *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 1. С. 242–248. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/24558>
63. Мельник О. І., Маценко О. М., Пронікова Ж. С. Наукові підходи до удосконалення мотивації екологічно спрямованої діяльності. *Механізм регулювання економіки*. 2012. №3. С. 58–65. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/34234>
64. Мельник Л.Г., Потравный И.М., Сотник И.Н. Анализ методических подходов к формированию показателей эффективности ресурсопользования. *Экологическое право*. 2009. № 4. С. 18–25.
65. Мельник Л. Г., Авдасев В. Н., Ковалев Б. Л. Информационный вектор социально-экономического развития: ретроспективный анализ. *Социально-экономические проблемы информационного общества: монография* / под ред. д-ра экон. наук, проф. Л. Г. Мельника, канд. экон. наук М. В. Брюханова. Сумы : ИТД «Университетская книга», 2010. Вып. 2. С. 776–791.
66. Мельник, Л., Ковальов, Б. (2020). Проривні технології в економіці і бізнесі (Досвід ЄС та практика України у світлі III, IV, і V промислових революцій). Сумський державний університет, с.180. Режим доступу: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79621>

67. Мотиваційні механізми дематеріалізаційних та енергоефективних змін національної економіки : монографія / за заг. ред. доктора екон. наук, проф. І. М. Сотник. – Суми : Університетська книга, 2016. – 368 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80197>
68. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність : підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. І. М. Сотник, д.е.н., проф. Л. М. Таранюка. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2018. – 572 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80114>
69. Розвиток виробничого потенціалу машинобудівних підприємств в умовах нестабільного ринкового середовища [Текст] / О.В. Кубатко, В.Л. Акуленко, А.А. Іскаков ; За наук. ред. Л.Г. Мельника // Механізм регулювання економіки. - 2015. - № 3. - С. 15-22.
70. Сабадаш В. В. Енергетична безпека України: конфліктність геополітичного вибору. *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 2. С. 52–59. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/24474>
71. Сабадаш В. В., Давиденко І. В., Бабій Т. В. Конкуренція за ресурси й економічні конфлікти у глобальному бізнес-середовищі: рушійні сили, безпека, інституційно-ресурсний концепт врегулювання. *Механізм регулювання економіки*. 2017. № 4. С. 128–147.
72. Сабадаш В. В. Дослідження впливу енергоресурсних чинників на економічну безпеку. *Механізм регулювання економіки*. 2009. №2. С. 11–18. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/3360>
73. Сабадаш В. В. Тенденції сучасної ресурсної політики у забезпеченні еколого-економічної безпеки. *Механізм регулювання економіки*. 2007. №2. С. 50–59. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/3130>
74. Сотник І.Н., Могиленец Т.В. Аналіз підходів к економіческой оценке экосистемных услуг. *Механізм регулювання економіки*. 2011. Вип. 2. С. 152–158.
75. Сотник І.М. Формування самовідтворювального еколого-економічного механізму управління ресурсозбереженням. *Вісник СумДУ. Серія Економіка*. 2011. № 1. С. 5–13.
76. Сотник І.М. Тенденції та проблеми управління дематеріалізацією виробництва і споживання. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 8. С. 62–67.
77. Сотник І.М., Мазін Ю.О. Управління розвитком ринку ресурсозбереження в Україні: проблеми і перспективи. *Сталий розвиток економіки*. 2011. № 1. С. 3–8.
78. Сотник І.М. Про макроекономічні наслідки ресурсозбереження. *Економіка України*. 2009. № 10. С. 27–35.
79. Сотник, І. М., Сотник, М. І., Мазін, Ю. О., Чортюк, Ю. В., Коблянська, І. І., Горобченко, Д. В., ... Вороненко, В. І. (2017). *Еколого-економічні механізми реалізації потенціалу енерго-та ресурсозбереження національної економіки*. Сумський державний університет
80. Тарановський В. І., Ковальов Б. Л., Портянко А. Г. Науково-методичні підходи до визначення дефініції «екотуризм». *Механізм регулювання економіки*. 2014. № 2. С. 30–37. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/38650>

81. Чорток, Ю. В., Чорток, Ю. В., Гончаренко, О. С., Гончаренко, А. С., Мельник, Л. Г., & Мельник, Л. Г. (2013). *Забезпечення сталого розвитку регіону на основі дематеріалізації діяльності регіональних логістичних центрів*.
82. Шевцова С.В., Ковальов Б.Л. Науково-методичні підходи до формування сталого способу життя. *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 1. С. 230–234.
83. Шкарупа, О.В. Бізнес-планування "зеленого" зростання економіки регіону як чинник екологічної модернізації соціально-економічних систем / О.В. Шкарупа // *Механізм регулювання економіки*. - 2016. - № 3. - С. 9-18. 39.
84. Шкарупа, О.В. Мотиваційні механізми екологічної модернізації соціально-економічних систем / О.В. Шкарупа // *Маркетинг інновацій і інновації у маркетингу: збірник тез доповідей X Міжнародної науковопрактичної конференції, 29 вересня - 1 жовтня 2016 р. / Відп. за вип. Ю.М. Гладенко. – Суми: Ткачов О.О., 2016. – С. 242-243.*
85. Шкарупа, О.В. Організаційно-економічний механізм реінжинірингу бізнес-процесів промислових підприємств : звіт про НДР (заключний) / Кер. Л.М. Таранюк. - Суми : СумДУ, 2016. - 82 с.
86. Шкарупа, О.В. *Методологічні засади державного регулювання екологічної модернізації національної економіки [Текст]: дисертація ... д-ра екон. наук, спец.: 08.00.03 - економіка та управління національним господарством / О.В. Шкарупа; наук. консультант Л.Г. Мельник. - Суми: СумДУ, 2018. - 485 с.*
87. *Экономика и бизнес: учебник / под ред. д.э.н., проф. Л. Г. Мельника, д.э.н., доц. А. И. Каринцевой. – Сумы : Университетская книга, 2018. – 608 с.* <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80201>
88. *Экономика развития: учебное пособие / под ред. д.-ра экон. наук, проф. Л. Г. Мельника, канд. экон. наук А. Вик. Кубатко. Сумы : «Университетская книга», 2017. 352 с.* https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/80184/1/%d0%adkconomyka_razvytyia.pdf